

A nyilasok már „a spájzban vannak”? Megzavart Árpád-ünnepség 1937-ben

A Millennium lázában égő országban számos emlékművet állítottak a honfoglalás tiszteletére. Ezek egyike volt a „pusztaszeri” (valójában a sövényházi – 1974 óta ópusztaszeri) Árpád-emlékmű. Az 1897-ben fölavatott emlékmű (az előző év nyarán csupán az alapkőletételig jutottak¹) az idők során „zarándokhelyé” vált.

Az Árpád-kultusz ápolásában egy szegedi – mai kifejezéssel élve – civil társaság járt az élen. Az 1895 elején tizenhat Szeged-felsővárosi polgár által megalapított „szegedi Szombatosok Egyesülete” még csak abban jeleskedett, ki tud több bort meginni szombat esténként. („Az ivás a tagok tetszésétől függ, erőltetett ivásra senki nem kényszeríthető” – szögezték le roppant bölcsen az alapszabályukban.²) Az egyesület azonban lassan elhalt, majd nagyjából egy év múlva meg is szűnt. Az igény azonban 1897 tavaszán ismét életre hívta az egyesületet, de már „Szombatosok huszonegyes társasága” néven (ugyanis leszögezték, maximum ennyi tagjuk lehet csak). Köztük volt egy akkor már viszonylag ismert újságíró, novellista, Tömörkény István is, aki – mint a Pustaszeri Árpád Egyesület titkára – 1917-ben bekövetkezett váratlan haláláig híven szolgálta a „pusztaszeri eszmét”. 1897 júliusában az egyik „szombatos” javasolta, hogy a következő hónapban tegyenek kirándulást „a magasztos emlékü Pustaszerre”, az Árpád-emlékműhöz.³ Ezzel vette kezdetét a „pusztaszeri zarándoklat”, amely az első világháború éveit leszámítva egészen az újabb világégés kezdetéig tartott. Ezzel a „szombatosok” már nem csak a borfogyasztásban jeleskedtek, hanem Árpád vezér kultuszának ápolásában is. Ez utóbbit egyre komolyabban vették: „A vidám, pohárkoccintgató »szombatosok« meghitt, baráti köre 1902-ben hívta életre a Pustaszeri Árpád Egyesületet” – írták a kéziratos krónikájukban.⁴ A kezdettől megfogalmazott céljuk: „a honalkotó vezér iránt érzett hála és kegyelet országos ébrentartása és fokozása, azonkívül a romok fölé egy korszerű Árpád-templom építése” volt.⁵ (A középkori monostor templomfalainak egy része ekkor még állt. Az egyesület évtizedeken keresztül szorgalmazta, hogy a meglévő romokon templomot vagy emlékkápolnát építsenek. 1938-ban elkészült a kápolna makettje, de az építkezés az újabb háború miatt nem kezdődött meg, majd a terv) 1902-ben már nem csak a „szombatosok”, illetve az Árpád-Egyesület tagjai „zarándokoltak el” az emlékműhöz, ugyanis évről-évre egyre többen mentek el a környező falvak, majorok, tanyák parasztjai közül is. Az idők során „szeri búcsúnak” elkeresztelt Árpád-ünnepség „koreográfiája” mindig ugyanaz volt: az Árpád-Egyesület lelkésze (bevonva egy vendég-lelkészt) tábori misét tartott, ezután az elnök üdvözölte a megjelenteket. Valamely illusztris vendég mondott ünnepi beszédet, elhangoztak hazafias költemények, a dalárdák megzenésített verseket adtak elő, majd „ünnepi lakoma” következett. (Eleinte mindenki a magával hozott elemózsiát fogyasztotta el, ám ahogy egyre népesebbé vált az ünnepség, mind több lacikonyhás vert sátrat az emlékmű környékén. Az illusztris vendégeket később

¹ A pusztaszeri ünnepek. Szegedi Híradó 1896. június 28. és A pusztaszeri emlék. Budapesti Hírlap 1897. május 22., valamint Kovács Ákos: Árpád-ünnep Szent Istvánkor. Egy kultikus hely genealógiája. I. rész. In *Mozgó Világ*, 2004. június. <http://epa.oszk.hu/01300/01326/00052/03kovacs.htm> (Letöltés: 2018. augusztus 23.)

² Bárdoss Béla – Raffner Dezső (összeállították): Pustaszeri Árpád Egyesület 25 éves története. H. é. n., könyomatos kiadvány. Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Ge 2923. sz., 4.

³ I. m. 10.

⁴ I. m. 22.

⁵ I. m. 25.

dízsátorban lakomáztatták meg.) Az ebéd után általában „népünnepély” kezdődött, amiben volt szavaló- és futóverseny, cigányzene, bál, tánc hajnalig.

Az egyesület kezdettől fogva törekedett arra, hogy országossá tegye az ünnepséget. Ez valójában csak 1907-ben sikerült, amikor Árpád halálának – feltételezett – ezeréves évfordulóján⁶ valóban eljött az ország távolabbi részéből is mintegy húszezer ember (más alkalommal csak öt-hatezren gyűltek össze). 1905-től egyébként minden szeptember első vasárnapján tartották a „búcsút”. 1914 szeptemberében természetesen elmaradt az Árpád-ünnepség. A világháború végéig ugyan az egyesület vezetősége minden szeptemberben elment koszorúzni, de érthető okokból nagyobb tömegrendezvényre nem került sor. 1919-ben a koszorúzás is elmaradt a román megszállás miatt, a két évtizeddel korábban hagyományt teremtett Árpád Egyesület csupán 1920-tól folytathatta a tevékenységét.

1920 és 1938 között ismét kivonultak minden szeptember első vasárnapján az emlékműhöz. A szervezők minden egyes „szeri búcsúra” meghívtak egy-egy vármegyét, legalább ezzel is mutatva, hogy nem csupán Csongrád vármegye szívügye a „honalapító Árpád vezér” emlékének ápolása. Egyébként az egyesület hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt a Horthy-kormányzattal, és a „kormány-közeli” egyesületek (egyebek mellett a Magyar Országos Véderő Egyesület/MOVE, az Országos Frontharcos Szövetség, az Országos Rákóczi Szövetség, a Zrínyi Ilona Egyesület, a Turul Bajtársi Szövetség és a Levente Egyesület) rendszeresen részt vettek az Árpád-ünnepen.⁷ Politikai pártok azonban nem – egészen 1936-ig. Ekkor ugyanis koszorút helyezett el az ünnepség végén a szobornál a Festetics Sándor névvel fémjelzett Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt egy képviselője. (Nem egyedül volt ott pártja képviselőjében, hanem egy kisebb társaság is elkísérte.) Egy évvel később azonban már nem csak koszorúztak.

1937-ben is már a nyár folyamán szervezni kezdték a szeptember 5-re tervezett ünnepséget. Már csak azért is szerették volna a szervezők, hogy ez az alkalom kiemelkedőbb legyen, mint a korábbiak, mert ez volt a negyvenedik Árpád-ünnepély. A nagy érdeklődésre való tekintettel a szegedi polgármesteri hivatal a korábbi egy helyett, két buszjáratot állított be (a „zarándokok” egy jelentős része Szegedről busszal, a hagyományőrzők fogatokkal jutottak ki az emlékműhöz). *„Ilyen hatalmas tömeg még nem gyűlt össze a szeri síkon, mint ez alkalommal.”* – írta az egyik szegedi napilap lelkes, kiküldött tudósítója.⁸ Ennek részben az lehetett az oka, hogy aznap kimondottan kellemes, napos idő volt.

A „forgatókönyv” hasonló volt, mint korábban – csak kiegészült egy új eseménnyel. Pallavicini Alfonz örgróf ugyanis egy évvel korábban a Pusztaszeri Árpád-Egyesület számára – jelképes árért – 99 évre haszonbérlet formájában átengedett az emlékmű körül 29,5 katasztrális hold földet, ezt nevezték el azután „Nemzeti Árpád Liget”-nek.⁹ Cserébe az egyesület minden évben köteles volt adni 29 ezüstpengőt és egy pár hófehér galambot. Most is ezzel kezdődött az ünnepség: dr. Tóth Imre kormányfőtanácsos, az egyesület elnöke átadta az uradalom intézőjének, Gál Jánosnak az éves jelképes haszonbért. Ezt követően Lepey Emil sándorfalvi esperes-plébános, szentszéki ülnök, az egyesület lelkesze celebrált tábori misét, majd dr. Halász Pál móravárosi plébános, püspöki tanácsos mondott szentbeszédet. Az egyesület elnöke ezután megnyitotta az ünnepséget. Békés vármegye egyik küldötte, Gombos

⁶ Árpád vezér halának pontos időpontja nem ismert, csupán Anonymusnál olvashatjuk azt, hogy Kr. u. 907-ben hunyt el.

⁷ Kovács, i. m.

⁸ A nyilasok Pusztaszeren megzavarták a politikamentes hazafias ünnepséget. Szegedi Napló, 1937. szeptember 3.

⁹ Emlékirat a Pusztaszeren telepítendő Nemzeti Árpád Liget keletkezéséről. H. é. n., a Pusztaszeri Árpád Egyesület könyomatosa, 3.

János elszavalt egy hazafias költeményt, majd Csernus Mihály endrődi apát-plébános mondott „szép ünnepi beszédet”.¹⁰

Ezután következett az emlékmű megkoszorúzása, amit váratlan incidens zavart meg: „Az emlékműre lépett koszorúval a kezében egy kisteleki földműves. Kabátja alatt zöld inget viselt és a szemén zöld napvédő szemüveg volt. Hangos »Bátorság!« kiáltással kezdte meg rövid beszédét, és azt mondta, hogy a Festetics-féle nyilaskeresztes-párt¹¹ nevében helyezi el koszorúját Árpád apánknak, a legelső nyilasvezérnek emlékére, mely koszorú jelenti egyebek között az olykor zsidómentes Magyarországot is. Az ünnepség közönsége meglepetten fogadta ezt a programon kívüli számot. A nyilas minden egyes szónál az öklét rázta a levegőben. Egyszer meg akadt és csak hosszú, kínos nyögések után folytatta beszédét.” – olvasható a Szegedi Napló tudósításában.¹² Az egyik fővárosi lap azt is tudni vélte, hogy az „akciózó” nyilas Scheiben András, egy kisteleki földműves volt. „A tömegben levő nyilasok ekkor parázs tüntetésbe kezdtek és hosszú ideig nem hagyták szóhoz jutni Csernus Mihály plébánost.”¹³ Az eseményről csak a négy szegedi napilap közül csupán a Szegedi Napló (valamint röviden a budapesti 8 Órai Ujság és az Újság) számolt be. A nyilas incidens sem a kormánypárti Szegedi Új Nemzedék sem a liberális Délmagyarország, sem a bulvár-liberális Szegedi Friss Újság ingerküszöbét nem érte el...

A kellemetlen közjáték után az ünnepség rendben lezajlott. A kisteleki nyilasok föllépésének – legalábbis korabeli lapértésülések szerint – csak annyi következménye lett, hogy vizsgálóbírói végzés alapján házkutatást tartottak a nyilasok szegedi párhelyiségében és a hatóságok rengeteg „izgató röpcédulát és egy sokszorosító gépet foglaltak le.”¹⁴ A harmincas évek vége felé Csongrád megyében is megerősödött a szélsőjobboldal, aminek látványos jele volt, hogy 1939-ben Szegeden bejuthatott a parlamentbe dr. Szögi Géza nyilas ügyvéd.¹⁵

A Pusztaszeri Árpád Egyesület már csak egy alkalommal, 1938-ban rendezhette meg az Árpád-ünnepséget, mert a következő évben kitört a világháború. A második világháború után a Pusztaszeri Árpád-Egyesület megszűnt, a „széri búcsú”-t utoljára 1948-ban tartották meg. Erre legközelebb csak 1957-ben került sor, majd rendszeressé a hetvenes évektől vált ismét – de már egészen más ideológiai tartalommal. Ez azonban már egy másik történet.

¹⁰ A nyilasok Pusztaszeren megzavarták a politikamentes hazafias ünnepséget. Szegedi Napló, 1937. szeptember 3.

¹¹ A gróf Festetics Sándor által 1934-ben alapított Magyar Nemzeti Szocialista Pártról van szó, amely 1935-ben két mandátumot nyert az országgyűlési választásokon, de 1938 őszén gyakorlatilag megszűnik.

¹² A nyilasok Pusztaszeren megzavarták a politikamentes hazafias ünnepséget. Szegedi Napló, 1937. szeptember 3.

¹³ „Árpád apánk, az első nyilasvezér... Furcsa incidens a pusztaszeri ünnepségen. 8 Órai Ujság, 1937. szeptember 7.

¹⁴ „Árpád apánk, az első nyilasvezér... Furcsa incidens a pusztaszeri ünnepségen. 8 Órai Ujság, 1937. szeptember 7.

¹⁵ Dr. Szögi Géza (Szeged, 1902–Vác, 1952) ügyvéd, szélsőjobboldali politikus. Először a Festetics-féle pártba lépett be, majd azt nem találván elég radikálisnak, átlépett a Szálasi-féle Nyilaskeresztes Pártba. Annak a színeiben 1939-től parlamenti képviselő. Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után miniszterelnökségi államtitkár lett. 1945 után a népbíróság tíz évre ítélte, 1952-ben a váci rabkórházban halt meg.